

OILA VA OTA-ONANING PEDAGOGIK MADANIYATINING FARZAND TARBIYASIDAGI AHAMIYATI

Zaripova Nigina Ulug'bek qizi

Shahrisabz davlat pedagogika instituti 2-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada oila muhitida ota-onaning pedagogik madaniyati va uning farzand tarbiyasidagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan keng yoritiladi. Pedagogik madaniyat tushunchasining mazmuni, uning tarkibiy qismlari, ota-onaning tarbiyaviy faoliyatidagi ahamiyati, zamonaviy ijtimoiy sharoitda pedagogik savodxonlik darajasining o'zgarishi, shuningdek, noto'g'ri tarbiya usullarining bola shaxsiga ta'siri ilmiy asosda tahlil qilinadi. Maqolada oila va jamiyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlik, shaxs kamolotida tarbiyaning yetakchi o'rni hamda samarali tarbiya uchun zarur pedagogik shart-sharoitlar ochib beriladi.

Kalit so'zlar: pedagogik madaniyat, oila tarbiyasi, ota-ona mas'uliyati, shaxs rivoji, tarbiya usullari, ijtimoiylashuv, pedagogik savodxonlik, axloqiy tarbiya, oilaviy muhit.

Annotatsiya

В данной статье всесторонне рассматривается значение педагогической культуры родителей в семейном воспитании. Раскрывается сущность понятия педагогической культуры, её структурные компоненты и роль в формировании личности ребёнка. Анализируются особенности воспитательной деятельности родителей в современных условиях, влияние уровня педагогической грамотности на развитие ребёнка, а также последствия неправильных методов воспитания. Особое внимание уделяется взаимосвязи семьи и общества, а также условиям эффективного воспитания в семье.

Ключевые слова: педагогическая культура, семейное воспитание, родительская ответственность, развитие личности, методы воспитания,

социализация, педагогическая грамотность, нравственное воспитание, семейная среда.

Annotation

This article comprehensively examines the importance of parents' pedagogical culture in family upbringing. It reveals the essence of pedagogical culture, its structural components, and its role in the formation of a child's personality. The study analyzes the characteristics of parental educational activities in modern conditions, the impact of pedagogical literacy on child development, and the consequences of incorrect upbringing methods. Special attention is paid to the relationship between family and society, as well as the conditions for effective upbringing within the family.

Keywords: pedagogical culture, family upbringing, parental responsibility, personality development, educational methods, socialization, pedagogical literacy, moral education, family environment.

Kirish

Bugungi globallashuv va axborotlashuv davrida inson shaxsining har tomonlama rivojlanishi, uning ijtimoiylashuvi va jamiyatda munosib o‘rin egallashi ko‘p jihatdan oilada berilgan tarbiyaga bog‘liqdir. Oila jamiyatning eng kichik ijtimoiy birligi bo‘lishiga qaramay, unda shakllangan qadriyatlar, xulq-atvor me‘yorlari va hayotiy qarashlar butun jamiyat taraqqiyotiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, ota-onaning pedagogik madaniyati masalasi zamonaviy pedagogika fanining eng dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Pedagogik madaniyat tushunchasi keng qamrovli bo‘lib, u nafaqat bilim va ko‘nikmalarni, balki shaxsning tarbiyaga bo‘lgan munosabati, axloqiy qadriyatlari, farzandga nisbatan mas‘uliyat hissi va tarbiyaviy faoliyatni ongli tashkil etish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Ota-onaning pedagogik madaniyati yuqori bo‘lgan oilalarda farzandlar odatda mustaqil fikrlovchi, ijtimoiy faol, ma‘naviy yetuk shaxslar sifatida voyaga yetadi.

Asosiy qism

Pedagogik madaniyat tushunchasi ilmiy adabiyotlarda turlicha talqin qilinadi, ammo umumiy jihatdan u shaxsning tarbiyaviy faoliyatni samarali tashkil eta olish darajasi sifatida qaraladi. Ota-onaning pedagogik madaniyati, avvalo, uning bolaga bo'lgan munosabatida namoyon bo'ladi. Bu munosabat mehr, hurmat, e'tibor va talabchanlikning uyg'unligiga asoslangan bo'lishi kerak. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolaga nisbatan haddan tashqari qattiqqo'llik ham, ortiqcha erkinlik ham uning shaxs sifatida shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ota-onaning pedagogik madaniyati tarkibiga bir nechta muhim komponentlar kiradi. Birinchidan, bu pedagogik bilimlar bo'lib, ota-ona bola psixologiyasi, yosh xususiyatlari va rivojlanish qonuniyatlarini bilishi zarur. Ikkinchidan, pedagogik ko'nikmalar, ya'ni bolaga ta'sir o'tkazish, uni to'g'ri yo'naltirish va muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyati muhim ahamiyatga ega. Uchinchidan, pedagogik madaniyatning ajralmas qismi bu axloqiy fazilatlar hisoblanadi. Ota-onaning o'zi halol, adolatli, mas'uliyatli bo'lsa, bu sifatlar farzandda ham shakllanadi. Zamonaviy sharoitda pedagogik madaniyat masalasi yanada dolzarb bo'lib bormoqda. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi, internet va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi bolalar tarbiyasiga yangi talablar qo'ymoqda. Bugungi kunda bola nafaqat oila, balki virtual muhit ta'sirida ham shakllanmoqda. Shu sababli ota-onaning pedagogik madaniyati nafaqat an'anaviy tarbiya usullarini, balki zamonaviy axborot muhitini boshqarish ko'nikmalarini ham o'z ichiga olishi lozim.

Pedagogik madaniyati yuqori bo'lgan ota-onalar farzandining qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga oladi, uning mustaqil fikrlashiga imkon yaratadi. Bunday oilalarda bolaga buyruq berish emas, balki tushuntirish, muloqot qilish, hamkorlik qilish ustuvor hisoblanadi. Demokratik tarbiya uslubi aynan pedagogik madaniyatning yuqori darajada ekanligini ko'rsatadi. Bu uslubda bola shaxs sifatida hurmat qilinadi, uning fikri inobatga olinadi va qaror qabul qilish jarayonida ishtirok etadi. Shu bilan birga, pedagogik madaniyatning past darajasi ko'plab muammolarga olib keladi. Bunday oilalarda bolaga nisbatan befarqlik, zo'ravonlik, tushunmovchilik holatlari ko'p uchraydi. Natijada bola

ruhiy jihatdan beqaror, o'ziga ishonchsiz yoki agressiv bo'lib voyaga yetishi mumkin. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalik davrida noto'g'ri tarbiya olgan shaxslar kelajakda ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklarga duch keladi. Ota-onaning pedagogik madaniyati faqat oilaviy muhit bilan cheklanib qolmaydi, balki jamiyat bilan ham uzviy bog'liqdir. Maktab, mahalla, ommaviy axborot vositalari ham ota-onaning tarbiyaviy qarashlariga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli pedagogik madaniyatni oshirish davlat va jamiyatning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Turli seminarlar, treninglar, ota-onalar uchun pedagogik maslahat markazlari tashkil etish bu borada muhim ahamiyatga ega. Yana bir muhim jihat shundaki, pedagogik madaniyat uzluksiz rivojlanib boradigan jarayondir. Ota-ona o'z ustida ishlashi, yangi bilimlarni o'zlashtirishi, zamonaviy pedagogik yondashuvlardan xabardor bo'lishi zarur. Chunki har bir davr o'ziga xos tarbiya usullarini talab etadi. Masalan, bugungi kunda bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, ularni mustaqil qaror qabul qilishga o'rgatish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Oila muhitida pedagogik madaniyatni shakllantirishda milliy qadriyatlar ham muhim o'rin tutadi. O'zbek xalqiga xos bo'lgan hurmat, kattalarga ehtirom, kichiklarga mehr kabi qadriyatlar tarbiya jarayonining asosini tashkil etadi. Shu bilan birga, zamonaviy demokratik qadriyatlar bilan uyg'unlikni ta'minlash ham muhimdir. Bu esa ota-onadan yuqori darajadagi pedagogik tafakkurni talab etadi. Pedagogik madaniyatning yana bir muhim ko'rsatkichi bu oilada sog'lom psixologik muhitning mavjudligidir. Oiladagi mehr-oqibat, o'zaro hurmat, tushunish muhitida voyaga yetgan bola o'zini xavfsiz his qiladi va erkin rivojlanadi. Aksincha, nizolar, janjallar hukmron bo'lgan muhit bola psixikasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli ota-onaning o'zaro munosabatlari ham farzand tarbiyasida muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagogik madaniyat darajasi yuqori bo'lgan oilalarda bolalarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasi yuqori bo'ladi. Ular mas'uliyatli, intizomli va maqsadga intiluvchan bo'lib yetishadi. Bu esa nafaqat oilaning, balki butun jamiyatning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, nazariy bilimlar amaliy misollar bilan boyitilgandagina o'zining haqiqiy ahamiyatini namoyon etadi. Shu sababli ota-onaning pedagogik madaniyati masalasini yoritishda real hayotiy vaziyatlarni tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, bir oilada ota-ona farzandining har bir harakatini qat'iy nazorat qiladi, uning mustaqil qaror qabul qilishiga imkon bermaydi. Dastlab bunday yondashuv tartib-intizomni ta'minlayotgandek ko'rinsa- da, vaqt o'tishi bilan bola o'z fikrini bildirishdan qo'rqadigan, tashabbussiz va passiv shaxsga aylanib qoladi. Bu holat pedagogik madaniyatning yetarli darajada shakllanmaganligini ko'rsatadi. Boshqa bir misolda esa ota-ona farzandiga haddan tashqari erkinlik beradi, uning har qanday xatti harakatini cheklamaydi. Natijada bola o'z xatti-harakatlari uchun javobgarlikni his qilmaydi, ijtimoiy me'yorlarga rioya qilishni o'rganmaydi. Ilmiy adabiyotlarda bu holat liberal tarbiya uslubining salbiy tomoni sifatida baholanadi. Demak, pedagogik madaniyatning asosiy talabi muvozanatni saqlash, ya'ni mehr va talabchanlikni uyg'unlashtirishdan iboratdir.

Yana bir real hayotiy vaziyatni ko'rib chiqish mumkin. Masalan, maktab yoshidagi bola dars qilishni istamaydi va ko'proq vaqtini telefon bilan o'tkazadi. Pedagogik madaniyati yuqori bo'lgan ota-ona bu muammoni jazolash orqali emas, balki suhbat, tushuntirish va motivatsiya berish orqali hal etishga harakat qiladi. U farzandiga bilim olishning ahamiyatini tushuntiradi, uning qiziqishlarini inobatga olgan holda o'qish jarayonini qiziqarli tashkil etadi. Natijada bola asta-sekin o'qishga qiziqu boshlaydi va o'z mas'uliyatini anglaydi. Aksincha, pedagogik madaniyati past bo'lgan ota-ona bu vaziyatda bolani koyish, jazolash yoki telefonini tortib olish kabi keskin choralarni qo'llashi mumkin. Bu esa bolaning ichki noroziligini kuchaytiradi va ota-ona bilan munosabatlarning yomonlashuviga olib keladi. Shunday qilib, bir xil muammo turli pedagogik yondashuvlar orqali mutlaqo boshqa natijalarga olib kelishi mumkin. Ilmiy tadqiqotlarda oiladagi psixologik muhitning bola rivojiga ta'siri ham alohida ta'kidlanadi. Masalan, oila a'zolari o'rtasida doimiy janjal bo'lib turadigan muhitda voyaga yetgan bola ko'pincha tajovuzkor yoki, aksincha, o'ziga ishonchsiz bo'lib ulg'ayadi. Bunday holatlarda bola tashqi dunyoga nisbatan ishonchsizlik bilan qaraydi, uning ijtimoiylashuvi

qiyinlashadi. Shu sababli ota-onaning nafaqat farzandga, balki o‘zaro munosabatlariga ham e‘tibor qaratishi pedagogik madaniyatning muhim ko‘rsatkichidir.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar bilan bog‘liq vaziyatlar ham alohida e‘tiborni talab qiladi. Masalan, bugungi kunda ko‘plab bolalar ijtimoiy tarmoqlarda ko‘p vaqt o‘tkazadi. Pedagogik jihatdan savodli ota-ona bu holatni to‘liq taqiqlash o‘rniga, undan to‘g‘ri foydalanishni o‘rgatadi. U bolaga internet madaniyati, xavfsizlik qoidalari va foydali kontentni tanlashni tushuntiradi. Bu esa bolaning ongli ravishda texnologiyalardan foydalanishiga yordam beradi.

Yana bir muhim misol sifatida o‘quv faoliyatidagi muvaffaqiyatsizlikka bo‘lgan munosabatni keltirish mumkin. Ba‘zi ota-onalar farzandi past baho olsa, uni tanqid qiladi yoki boshqa bolalar bilan solishtiradi. Bu esa bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini pasaytiradi. Pedagogik madaniyati yuqori ota-ona esa bunday vaziyatda farzandini qo‘llab-quvvatlaydi, xatolarini tushuntiradi va uni rag‘batlantiradi. Natijada bola xatolardan qo‘rqmaydigan, o‘rganishga intiladigan shaxs sifatida shakllanadi. Amaliy misollar shuni ko‘rsatadiki, pedagogik madaniyat nafaqat nazariy bilim, balki kundalik hayotda to‘g‘ri qaror qabul qilish qobiliyatidir. Har bir ota-ona o‘z farzandining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tarbiya jarayonini tashkil etishi lozim. Chunki har bir bola o‘ziga xos bo‘lib, unga mos yondashuv talab etiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, real hayotiy misollar ota-onaning pedagogik madaniyati farzand tarbiyasining natijasiga qanday bevosita ta‘sir ko‘rsatishini yaqqol namoyon etadi. Shu sababli pedagogik bilimlarni amaliyot bilan uyg‘unlashtirish, ota-onalarning kundalik tarbiyaviy faoliyatida ongli va mas‘uliyatli yondashuvni shakllantirish zamonaviy tarbiyaning eng muhim talablaridan biri hisoblanadi. Ota-onaning pedagogik madaniyati farzand tarbiyasining samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. U bola shaxsining har tomonlama rivojlanishi, uning ijtimoiylashuvi va jamiyatda munosib o‘rin egallashida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Zamonaviy sharoitda pedagogik madaniyatni oshirish, ota-onalarning pedagogik savodxonligini kuchaytirish dolzarb vazifalardan biri

hisoblanadi. Faqatgina bilimli, ongli va mas'uliyatli ota-onalar sog'lom, barkamol avlodni tarbiyalay oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hasanboyeva O. va boshqalar – Oila pedagogikasi, Toshkent, 2017
2. Slastenin V.A. – Pedagogika, Moskva, 2002
3. Podlasyy I.P. – Pedagogika, Moskva, 2003
4. Mudrik A.V. – Sotsialnaya pedagogika, Moskva, 2004
5. Davletshin M.G. – Umumiy psixologiya, Toshkent, 2005
6. Qodirov B.R. – Yosh psixologiyasi, Toshkent, 2010
7. Nishonova Z.T. – Oila psixologiyasi, Toshkent, 2012
8. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. – Pedagogika asoslari, Toshkent, 2010